

Obs - 1800-talet och vår tid

Jag slås ofta av hur mycket i vår tid som påminner om det tidiga 1800-talet. Både den epoken och vår kännetecknas av en medieteknisk revolution. På samma sätt som datorerna och Internet pressar samman tid och rum för oss, och påverkar relationen mellan varseblivning och verklighet, gjorde förbränningsmotorn, utbredningen av järnvägsnätet, telegrafin och telefonin det för 1800-talets människor.

En annan likhet mellan 1800-talet och vår tid är de starka spänningarna mellan den ekonomiska och den politiska nivån i samhället. De ekonomiska krafterna sprängde under första hälften av 1800-talet sina ramar: konservativa och feodala regimer, skråväsen och skyddstullar. Idag händer samma sak på en ny nivå: de internationella kapitalrörelserna överskrider de nationella gränserna. Då som nu var en brännande fråga hur välstånd och politisk makt skulle fördelas i samhällen där betingelserna snabbt förändrades. I det tidiga 1800-talets Europa handlade det om folkens självbestämmande och om fördelning mellan olika samhällsskikt inom nationalstaterna. Idag handlar det också om en global fördelning mellan den rika och fattiga världen. Kravallerna i Seattle, Prag och Göteborg har motsvarigheter i julirevolutionen i Frankrike 1830 och i "folkviljans år" 1848 då en revolutionsvåg svepte över hela Europa.

Bilden blir än tydligare om vi jämför med de närmast föregående perioderna. 1990-talets tidsanda påminner, i varje fall om man ser till Europa, starkt om den under upplysningen och franska revolutionen. Kollapsen 1989-91 för Berlinmuren, Sovjetunionen och de totalitära regimerna i östra Europa kan jämföras med Bastiljens fall och den franska monarkins undergång 1789-93. Universella idéer om frihet och demokrati verkade i båda fallen vara på obetvinglig frammarsch.

Politikern och sociologen Alexis de Tocqueville såg, en halv generation efter franska revolutionen, två strömningar framgå ur 1700-talet: en som ledde till fria politiska institutioner och en som ledde till nya former av absolutism. År 1848 håller Tocqueville ett brandtal i den franska deputeradekammaren: "Vi sover på en vulkan... Ser ni inte att jorden åter darrar? Revolutionens vind blåser, stormen närmar sig." Några veckor senare publicerar två tyska flyktingar i London ett upprop vars första ord blivit historiska: "Ett spöke går genom Europa... kommunismens spöke..."

Andra hälften av 1800-talet präglas inte bara av striden mellan reformistiska och revolutionära krafter i Europa. Den är också imperiernas och de koloniala protektoratens tidsålder. Står vi på tröskeln till en liknande epok idag? Balkan, Afghanistan och Irak tyder på det. USA, världens enda supermakt, jämförs med Rom. Man talar om *Pax Americana*. Klassiska imperier som det brittiska, det romerska och det osmanska omvärderas. De skapade ju, heter det, ordning och reda. Den mycket gamla föreställningen om en kluven mänsklighet, ett A-lag lämpat för frihet och demokrati respektive ett B-lag som för sin egen skull måste hållas i schack med hårdföra metoder dammas av och används på nytt.

Precis som på 1800-talet ser vi idag en polarisering i debatten mellan den nya imperieideologins – A-lagets – förespråkare och dem som anser sig företräda B-laget – alltså de som hittills varit globaliseringsprocessens förlorare. Ett tidens tecken är att marxistiskt färgade analyser av den globala utvecklingen dyker upp igen, efter tio år av tystnad. Ett exempel är kultboken *Empire* av

Michael Hardt och Antonio Negri. Ett annat är den brittiske geografen David Harveys nyutkomna bok *The New Imperialism*.

Men Tocquevilles indelning av tidens strömningar i frihetliga och auktoritära håller också idag. Vad de nymarxistiska teoretikerna vill är att ge den växande proteströrelsen mot global imperialism ett korrekt ledarskap. Man slås av den magistrala tonen, anspråken att företräda en högre sanning och därmed ha rätten att leda den okunniga massan. Utan tvivel finns här fröet till det Tocqueville så profetiskt kallade en ny absolutism. Steget från arbetarklassens, B-lagets, avantgarde till nytt A-lag, en nomenklatura, visade sig för hundra år sedan inte vara särskilt stort. Det skulle det förmodligen inte vara imorgon heller.

Den palestinsk-amerikanske litteraturvetaren Edward Said, den indisk-brittiske ekonomen och samhällsanalytikern Amartya Sen och den indiska författaren Arundhati Roy är exempel på globaliseringsteoretiker som har det frihetliga perspektivet gemensamt, även om de på andra punkter vitt skiljer sig åt. Deras utgångspunkt är de universella idéerna om demokrati och individens grundläggande rättigheter. Jämförelsen mellan 1800-talet och vår tid leder också till slutsatsen att detta är den grund som framtidens globala institutioner bör bygga på.